

kimerevített, felnagyított gesztusokkal kapcsolták össze. Felismerhetők a mozgás- és a táncszínház elemei, de a felhasznált formákat széttörve, szétszedve építették be a produkciójukba. Ők maguk gesztusszínháznak nevezik ezt a kanonikus formákon túllépő színházi nyelvet, amely erőteljesen sugallja egy, a katasztrófa közvetlen közelébe sodródott világ vízióját. Ugyanez a formanyelv és ugyanez a szorongásokkal és groteszk reményekkel teli hangulat jellemzi legújabb bemutatójukat is. A *Mindig ugyanaz a...* című előadásuk *Körössy P. József* írásainak felhasználásával készült. (Az utóbbi produkciójuk még nem éri el az első kidolgozottságának, intenzitásának szintjét.)

A fesztivál bemutatóinak többsége azonban nélkülözte az irodalmi kiindulópontot. Nem nélkülözték azonban az előadások a drámaiságot. Mindegyikben ott munkált a pillanatba sűrűsödött idő, a reménnyel és szorongással teli várakozás: történnie kell valaminek. Ezekben a – jobbára mozgásszínházi – produkciókban megjelenő helyzetek többnyire áttételesebbek, de érzékibbnek voltak, mint a drámai művek alapszituációi. Nem történeteket jelenítettek meg, hanem általánosabb és elemibb emberi állapotokat és történéseket. A megjelenítés formája, a verbalitás helyére lépő mozgás és tánc nemcsak a művészi kifejezés eszközeként hatott, hanem egy létállapot lenyomataként is, az emberi létezés rejtett dimenzióit érzékletessé tevő színházi nyelvként. Ezek az előadások a történetmegjelenítés igényelte kauzalitás helyett másfajta rendezőelvhez, többnyire valamiféle asszociatív dramaturgiához fordultak.

Felismerhető a drámai szituáció a *Pontszínház* előadásában. (A *Boszorkányszombat* hivatkozik is egy Aiszkhülosz témára, az Eumeniszek alaphelyzetére.) De ott munkál benne minden rítus alapformája, az átváltozás is; átértékelődő helyzetekre, módosuló viszonyokra épül a játék. Ahogy a választott formanyelv, a kontakt tánc alapja is az állandó átváltozás – a test korábban ismeretlen lehetőségeit tárja fel ez a mozgásforma. Váratlan minden mozdulat, szokatlan az is, ahogy a különböző alakok találkoznak, kapcsolatba lépnek egymással. Összességében egy groteszk, súlyos álmokképekkel terhelt létformát képes érzékeltetni az előadás.

Szorongattatások és remények űzik, hajtják *Virág Csaba* és *László Zsolt* előadásában, az *A-HA...*-ban szereplő két kisembert. Szorongásaik evilágiak. Eltévedve a nagyváros néma útvesztőiben, önmaguk megismerésének, a világ felfedezésének labirintusában – a szabadságtól érintetlenül – keresik, kergetik egymást. Együtt mozdulnak, támasztékot jelentenek egymás számára, mégis a teret csak egymás kárára képesek birtokba venni. Az egyedüllét félelmei helyére a másik ember megjelenése az ösztönös, agresszivitástól mégis mentes harci-kedvet állítja. Így bírkóznak szüntelenül egymással ők ketten, csak egymásban reménykedve. Ez az egyedi formanyelvet használó groteszk mozgásszínház erőteljesen közvetíti a téveszmékkel teli világban születő emberi kényszerpályák élményét.

A *Természetes Vészek Kollektíva* előadásainak többségében a performance elemi ereje kapcsolódik össze egy kánonokon kívüli táncszínházi nyelvvel. *Árvay György* rendezései végső soron magánmítoszok kutatása, a rítusok öntudatlanul felszakadó erejének, energiáinak mozgosítása. Valami mélyről jövőt szólaltat meg a társulat előadásaiban. Valami olyat, amire nincsenek szavaink, de ami ott működik bennünk minduntalan – mozdulatainkban, várakozásainkban, vészhelyzeteinkben és megnyugvásainkban. Korábbi produkcióikban csak *Bozsik Yvett* volt jelen a színpadon – elemi erővel, elementáris színpadi létezéssel. Mostani bemutatójukon, a *Csendzónában* szükségszerűen objektivizálódott a látvány azáltal, hogy több szereplője van az előadásnak. Nagyobb lehetőséget ad ugyan ez a színpadi formációk kidolgozására, de óhatatlanul is elkezd működni a koreográfia, a megformáltság kényszere. Eltűnik az eddig természetesen adott és átélt szubjektív hangoltság. Ami történik a szereplőkkel, leköti a szemet, de nem borzolja már olyan mélyen az érzékeket, mint a *Természetes Vészek* korábbi előadásaiban.

Nem a kiforrott, tökéletes előadások bemutatója volt a mozgásszínházi találkozó. Kevés feltétel adott még ahhoz, hogy ezek a produkciók egyáltalán megszülessenek. Inkább az útkeresés változatait jelezte a fesztivál. Erre a kutató magatartásra és a peremlétre egyaránt utalt a találkozó alcíme: "Színházak az út szélén".

SÁNDOR L. ISTVÁN

Betlehemezés

Misztériumjátékokat a középkorban minden nagy ünnepen adtak elő a templomokban: Jézus életének eseményeit játszották el. Későbbi korokban – a XVII-XVIII. században – a falusi, városi terek vagy az iskolák váltak alkalmi színpadokká. Így lett a Jézus születését megjelenítő színdarab játékos, falusi köszöntő szokássá, betlehemezéssé.

Az ún. *betlehem* templom alakú hordozható házikó, amelyben a szent család látható, továbbá angyalok, állatfigurák (szamár, ökör stb.). A betlehemet többnyire ki is világítják és szentképekkel, színes papírral feldíszítik. Általában minden évben újra elkészítik, bár akad fából készült betlehem is, amelyet több éven át lehet használni.

Kétféle betlehemezést ismerünk: az *élő személyekkel* és a *bábokkal* előadott karácsonyi játékot. Az utóbbit bábtáncoltató betlehemezésnek hívják. A XX. században ez már csak néhány helyen volt ismert: Felső-Tisza-vidéken, a Balaton délnyugati partvidékén és Esztergom környékén.

A templom, vagy jászol alakú betlehemben mozgatják a bábokat: angyalt, ördögöt, Heródest, pásztorokat, halált, adománygyűjtőt.

Szereplői: főleg fiúgyermek, bár néhány faluban felnőtt férfiak, lányok is részt vesznek a játék előadásában. Pl.: a matyóknál lányok jártak betlehemezni, s egy idősebb asszony hordozta a betlehemet.

A betlehemezés főbb jelenetei lehetnek

I. Az angyalok vagy a betlehemesek *beköszönnek*: "Szabad-e bejönni?"

II. Ezután következik az ún. *szálláskeresés*:

József és Mária szállást keresnek, de nem fogadják be őket, a király, a gazdag ember, vagy a kovács végül az istállóba küldi őket.

III. *Pásztorok a mezőn, örömhíradás*:

Ebben a jelenetben az angyal a pásztorokat költögeti, ébredjenek fel, megszületett a kis Jézus. A pásztorok azonban nem jártak iskolába, félreértik az angyal szavait. A humor másik forrása: a pásztorok évődése az öreg és süket pásztorral.

IV. Végül mégis eljutnak a kis Jézushoz, s *átadják egyszerű ajándékaikat*: tejet, sajtot, túrót, báránycsontot. Majd *adományt kérnek*, s elköszönnek.

A betlehemezés egyes jeleneteit gyakran önállósulva, külön szokásként adták elő. Így pl.: a szálláskeresés egyik változatát, a bölcsőjárást. Gyakran jártak házról házra a pásztorok tréfás jelenetével.

A betlehemes játékok fő típusai

A Magyar Népzene Tára a betlehemes játékokat 4 fő típusba sorolja:

1. Az erdélyi típusú jellegzetessége, hogy a pásztorok állatálcot is viselhetnek. Egyes jelenetei a 17. és 18. századig vezethetők vissza. Az angyalon, pásztorokon kívül szerepel Szűz Mária, Szent József, a király szolgája. – Ebben a változatban jellegzetes jelenet a *szálláskeresés*.

2. Az *alföldi-felső-tiszai* típusban az angyalokon, pásztorokon kívül *betyár* vagy *huszár* szerepel. Jellegzetes része a cselekménynek a *perselyezés*.

3. A dunántúli változatokban a *pásztorok tréfás jelenete* a játék központi része.

4. A *felföldi* típusban angyalon, pásztorokon kívül a *Gubónak*, *Jakabnak*, *Kecskésnek* nevezett figura tűnik fel.

Betlehemes játék

(Összeállította: Karácsonyné Molnár Erika)

Szereplők: 4 angyal (ebben a játékban lányok alakítják); 3 pásztor. *Megjegyzés:* Gazdát – egy ügyesebb gyereket – az előadás megkezdése előtt a közönség közül is választhatunk, aki átadja a betlehemezőknak a pénzt.

Öltözetük:

Angyalok – fejükön fehér papírsüveg (színes vagy ezüst kereszttel, Nappal, Holddal, csillagokkal díszítve); fehér ministráns inget, fehér alsószoknyát, fehér harisnyát, fekete (karakter) cipőt hordanak; mellen és háton keresztezve színes (piros) szalag van átkötve, amely a jobb oldalon kicsit lelóg.

Pásztorok – kifordított báránycsontot, báránycsontot, fehér (paraszt) inget, fekete csizmát viselnek; mindegyik kezében csörgős bot; az öreg pásztor kócból készült szakállt, a fiatalabbak bajuszt viselhetnek, amelyet kalapgumival vagy vékony madzaggal erősítenek a fejükhez.

Kellékek: betlehem, benne betlehemi figurák, asztal leterítve, amelyre ráteszik; 3 bot, csengő, kulacs, vereshagyma, 3 süveg, "egy árva garas"; szalagok, ajándékok: egy csuporban tej, másikban vaj; 2 gyertya.

1. angyal: *(a színpad közepére megy, közben csenget)*

Szabad-e bejönni a betlehemeseknek?

Közönség:

Szabad!

A "Betlehem kis falucskában" kezdetű dalra *(1. számú dallam)* a másik három angyal is bevonul, behozzák a betlehemet is, leteszik az asztalra, meggyújtják a gyertyákat, majd a dal 2., 3. versszakát a betlehem jobb oldalán, a közönséggel szembefordulva éneklük.

1. Pásztor

Jó estét kívánok itt benn mindenkinek! *(középre jön, koppant a botjával, úgy kezdi el)* Az én kis seregeim odakinn pihennek. *(társai felé mutat, akik kint várakoznak)* Kis Jézus nevében betlehemet járunk, hogy be is jöhessünk, szívből azt kívánjuk! Gyere be pajtás!

2. pásztor

Hopp, Istók, én is itt vagyok, *(hirtelen beugrik, az első szótagnál koppant a botjával)* Gyenge testemen a sebek nagyok, tegnap vágták rajtam a farkasok. Subámon száz lyukat mutatok, melyből kitetszik, hogy én jó pásztor vagyok. *(büszkén kihúzza magát)*

1. Pásztor:

Hát az öreg hol maradt? *(aggódva)*

2. Pásztor:

Az öreg hátát fájlalja, *(kicsit meggörnyedve, hátát fájlalva utánozza az öreg pásztor)* nyáját nem hagyhatja, de ha egyet-kettőt füttyentünk, juhászok módjára, *(botját kétszer megzörrenti, füttyül)* ő is megjelenik szívünk örömére. Jöjjön be öregapó, mert megfázik odakint! *(int a kezével)*

Öreg pásztor:

Nem megyek, mert félek, hogy a hétméteres kolbászt a nyakamba akasztják! *(öreges, lassú beszéddel, kintről)*

2. Pásztor:

Dehogyan akasztják. *(legyint)* Jöjjön be! *(kérőn)*

Öreg pásztor:

Nem megyek, mert félek, hogy a teli kulacsot a kezembe adják. *(kintről)*

2. Pásztor:

Dehogyan adják. Jöjjön be, mert kimegyek. *(botját kicsit fenyegetve felemeli)*

Öreg pásztor: *(Öreges lépésekkel, botjára támaszkodva, kicsit meggörnyedve jön)*

Akkor inkább bemegyek. Hopp, szerencsés, lencsés, füstös kolbászos, Jó estét adjon az Isten. Hát ti, fiaim, idebenn csak esztek, isztok *(botjával fenyegetőzik)* szegény öregapátok penészes szakállára nem gondoltok? *(szemrehányóan, mérgelődve)*

1. és 2. Pásztor:

Mi öregapánk idebenn se nem eszünk, se nem iszunk, száraz csontot ropogtatunk, abba is kitört egy fogunk, azt is kendnek adjuk. *(nyújtják felé a "fogukat")*

Öreg pásztor:

Egyétek meg, nekem az nem kell. *(mérgesen ellöki a kezüket)* Bejártam Ázsiát, Afrikát, Amerikát, *(mesélve)* úgy kitanultam a "filozófiát", mégse kaptam sehol egy pohár pálinkát. Nagyon megszomjaztam, adjatok egy kis bort hamar!

1. Pásztor: *(odanyújtja – az addig nyakában lógó – kulacsot)*

Öreg pásztor: *(inni próbálgat belőle, de üres)*

Lám, lám ilyenek vagytok ti is fiaim, az Öregnek üresen adjátok oda a kulacsot! *(szomorúan, lemondóan)*

2. Pásztor:

Dehogyan Öregapó, csak a hosszú úton kiszáradt belőle. Tud-e Öreg imádkozni?

Öreg pásztor:

Tudok fiam, állj odébb! *(félrelöki)* Lány cipó, pecsenye, két rőf kolbász, egy kulacs bor belém csússz! *(keresztvetést utánozza)*

2. Pásztor:

Nem úgy, Öreg, nem úgy!

Öreg Pásztor:

Hát hogy, fiam, taníts meg!

1. Pásztor:

Adszi kezed!

Öreg Pásztor:

Nesze lábom! *(nyújtja a lábát, de az 1. Pásztor ellöki)*

1. Pásztor:

Atyának...

Öreg pásztor:

Fia vagyok apámnak

1. Pásztor:

Fiúnak...

Öreg Pásztor:

Fiam is van 13, csak úgy futnak, megyek is utánuk. *(elindul kifelé)*

1. és 2. Pásztor:

Ne menjen kend sehova. Mondja utánunk! Szentlélek! *(utánamegy, átkarolva visszavezeti)*

Öreg Pásztor:

Szentebb az én vén lelkem, mint a tiétek. *(botjával fenyegetőzve)*

2. Pásztor:

Istennek...

Öreg Pásztor:

Mi? Tetvek?... Úgy csípnek! *(vakarózik)* Még a gazdasszonynak is hagynék itt ezret.

1. Pásztor:

Tud-e kend az óra járásához?

Öreg Pásztor:

Hát már hogyan tudnék az orrom facsarásához. *(orrát törli)*

1. Pásztor:

Nohát hány az óra!

Öreg Pásztor:

Háromnegyed zöldre. *(elővesz egy fej vereshagymát, forgatja, nézegeti)* Feküdjünk a földre! *(komótosan lefeküsznek a földre, alvást színlelnek, horkolnak)*

Angyalok: *(előrelépnek a pásztorok közé, úgy énekelik a "Serkenjetelek pásztorok" kezdetű dalt) (2. sz. dallam).*

1. angyal: *(csenget, ekkor visszalépnek a helyükre)*

Mind: *(énekl)*

Glória! *(szó-szó-mi; ritmusa: tá ti-ti)*

1. Pásztor:

Hallod pajtás, angyal szól! *(költögeti a 2. Pásztort)*

2. Pásztor:

Dehogyan, csak a birkák bégetnek! *(másik oldalára fordulva mondja)*

1. angyal: *(csenget)*

Angyalok: *(énekelve)*

Glória!

1. Pásztor:

Hallod pajtás, angyal szól!

2. Pásztor:

Dehogyan, csak az öreganyám diót tör a padláson. *(még mindig fekszik)*

1. angyal: *(csenget)*

Angyalok: *(énekelve)*

Glória!

1. Pásztor:

Hű, de jól aludtam, *(nagyot nyújtózkodik)* de szépet álmodtam. *(A közönség felé:)* Azt álmodtam, hogy a házigazda egy nagy tál kolbászt tett elém, aztán mi azt mind megettük! *(hasát simogatja közben mindkét pásztor botjára támaszkodva feltérdel)*

Mind:

Hű, de jó lett volna! *(egymásra néznek)*

1. Pásztor:

Hát te mit álmodtál, pajtás?

2. Pásztor:

Én azt álmodtam, hogy a gazdasszony addig kínálgatott káposztáslepénnyel, *(megnyalja a száját)*, hogy alig tudtam mocorogni. *(közönség felé)* De még nektek is jutott belőle! *(társaira néz)*

Mind:

Hű, de jó lett volna! *(egymásra néznek, megnyalják a szájuk szélét)*

1. és 2. Pásztor:

Hát kend, öreg, mit álmodott?

Öreg Pásztor:

Ennél, fiaim, szebbet láttam. Azt álmodtam, hogy az éjjel megszületett a kis Jézus. *(ünnepélyesen)*

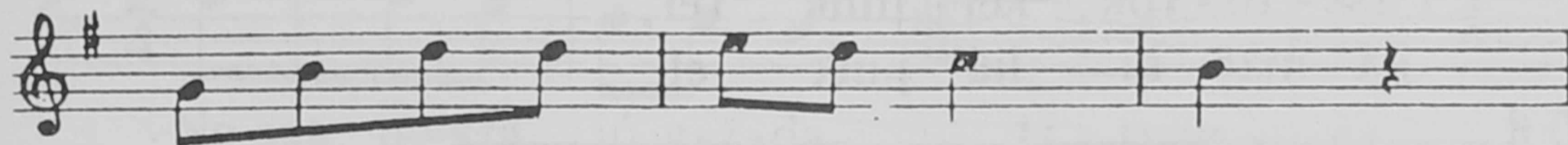
1. és 2. Pásztor:
Akkor kelj fel, Öreg, menjünk Betlehembe! *(lelkesen kiáltják az öreg felé fordulva, aki még mindig fekszik)*
- Öreg Pásztor:
Hova, hova, Debrecenbe? *(felkönyököl, kezét a füléhez teszi, "nagyot hall")*
2. Pásztor:
Nem, Öreg, Betlehembe, Jézuskához. *(magyarázva)*
- Öreg Pásztor:
Hova, hova, Debrecenbe, Iluskához? *(ugyanúgy)*
1. és 2. Pásztor:
Nem, Öreg, Betlehembe, kis Jézust imádni. *(az utolsó három szót szinte szóttagolva, hogy megértse végre)*
(1. és a 2. Pásztor feltápáskodik)
2. Pásztor:
Kelj fel, Öreg, mert rádvágok! *(botjukat fenyegetően az Öreg fölé tartva)*
- Öreg Pásztor:
Akkor inkább felállok. *(beleegyezően, közben a pásztorok kétfelől felhúzzák)*
(A "Pásztorok keljünk fel" dallamra (3. sz. dallam) körbejárnak, majd a színpad jobb oldalára kerülve egymás mellé állnak, botjaikat ütemesen a földhöz ütik.)
- Öreg Pásztor:
Mi az a nagy fényes? *(kezét szeme fölé emeli, a betlehemet kémleli kicsit félve)*
1. és 2. Pásztor:
Gyertyavilág, Öreg. *(megveregetik a hátát, nyugtatgatják)*
- Öreg Pásztor:
Hát az a gyapjas szőrű? *(felbátorodva)*
1. és 2. Pásztor:
Kis bárány, Öreg.
- Öreg Pásztor:
Hát az a nagy fülű? *(mutatja a kezével)*
1. és 2. Pásztor:
Kis szamár, Öreg.
- Öreg Pásztor:
És hol fekszik a kis Jézuska? *(kíváncsian)*
(Mindegyik kérdéssel közelebb merészkednek, végül közel mennek a betlehemhez és mutatják)
1. és 2. Pásztor:
Ott fekszik a jászolba, szegény nyoszolyába, nézzen bele jól!
- Öreg Pásztor:
Látom már, az a kis szőke, amelyik ott rúgkapál. *(belenéz)*
(Sapkájukat az ajándékok átadásakor a botjukra teszik, térdet hajtanak a betlehem előtt.)
1. Pásztor:
Hoztam neki ajándékot.
2. Pásztor:
Mit hoztál?
1. Pásztor:
Egy kis tejecskét.
2. Pásztor:
Én meg egy kis vajacskát.
- Öreg Pásztor:
Én meg 100 esztendeig szolgáltam egy vén banyánál egy árva garasért, azt is a kis Jézusnak adom, vegyen rajta egy subát, jó lesz erre a hideg télre.
- 1., 2. és Öreg Pásztor:
Mivel az új királyt víg örömbé láttuk, járjunk hamar egy táncot. *(felállnak, összekapáskodva a színpad közepére mennek)*
- Öreg Pásztor:
Megpróbálom penészes szakállammal, görbe lábaimmal. *(megsimogatja a szakállát)*
(A "Fázik a kis Jézus" c. dalra (4. sz. dallam), egyszerű egylépéses csárdást járnak a botjukra támaszkodva.)
1. Pásztor:
Látom a gazda engedelmes szívét, a ládafiába keresi a pénzét. Talál is benne százásokat, nekünk annyi nem kell, megelégszünk eggyel.

Gazda:

Köszönjük a játékot! (odaadja a pénzt)

Mind: (A "Nosza, nosza, jó gazda" kezdetű dalra (5. sz. dallam) kivonulnak. Az angyalok közben elfújják a gyertyát és kiviszik a betlehemet is magukkal.)

Poco rubato

1. Bét - le - hem kis fa - lucs - ká - ban

Ka - rá - csony - kor éj - fél - táj - ban

Fi - ú - is - ten em - bér lett.

Mint kis - gyer - mők szü - le - tett.

2. Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Máriának,
Ki pójába takarta,
Befektette jászójba.

3. Az angyalok fenn az égben,
Mennyei nagy fényességben
Zengették az énekét:
Dicsőség az Istennek!

1. sz. dallam

Magyar Népzene 1. N/A. Hungaroton hanglemezzel, közreadja Rajeczky Benjámín

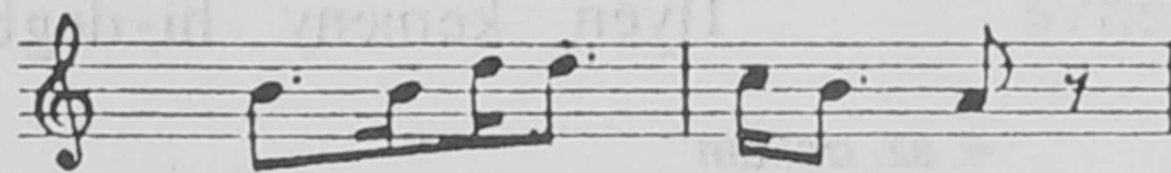
Glusto

Sér - ken - je - tők, pász - to - rok, pász - to - rok,

Kik nyáj mel - lett a - lusz - tok, a - lusz - tok,

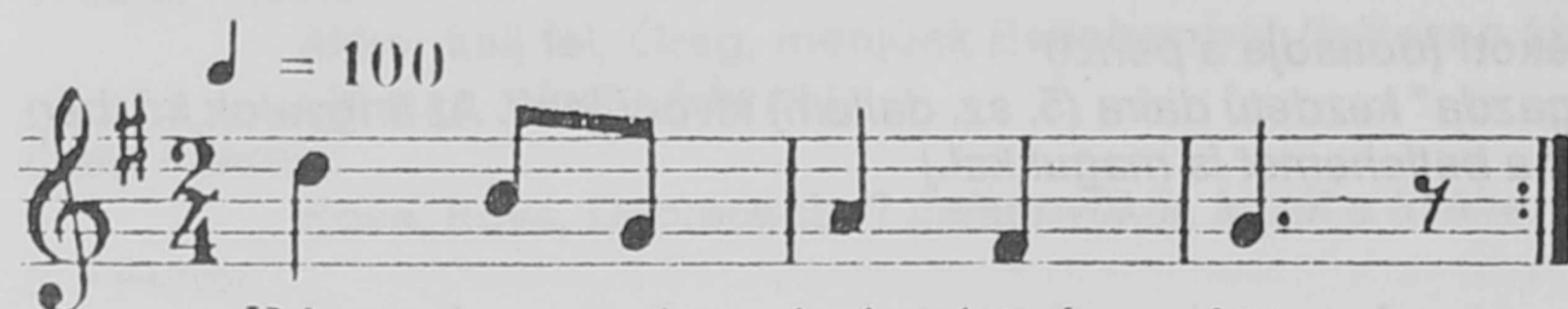
Mert szü - le - tett u - ra - tok,

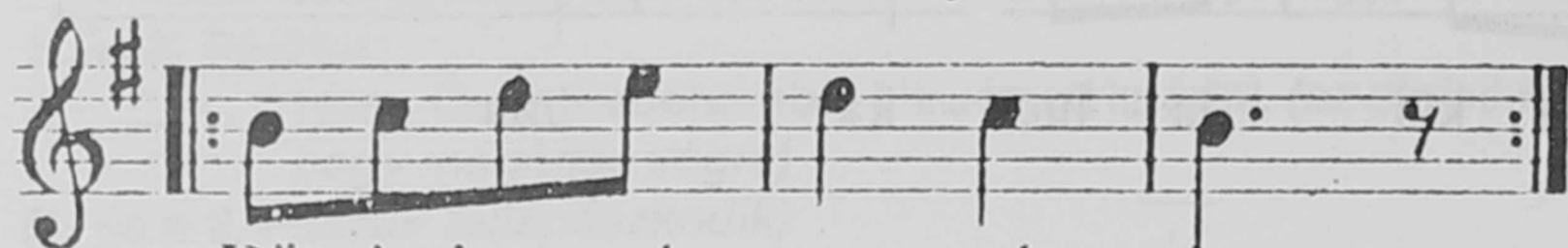
Nék - tők kis Jé - zu - so - tok.

2. sz. dallam

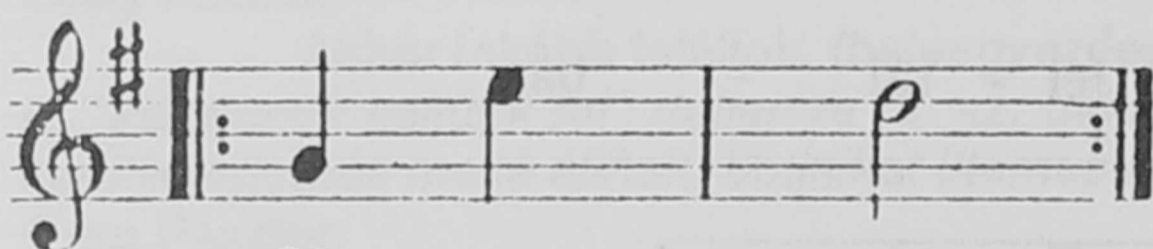
Magyar népzene 2. N/A. Hungaroton hanglemezzel, közreadja Rajeczky Benjámín

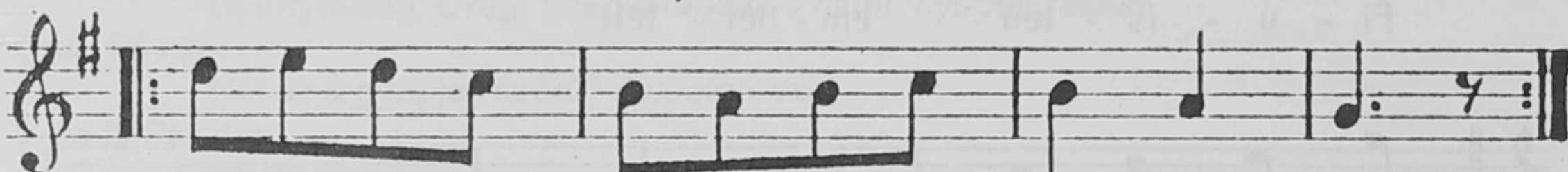
1. Pász - to - rok, kel - jünk fël,
ha - mar in - dul - junk el

Bët - le - hem vá - ro - sá - ba,
rongyos is - tál - lócs - ká - ba!

Si - es - sünk,
në kés - sünk,

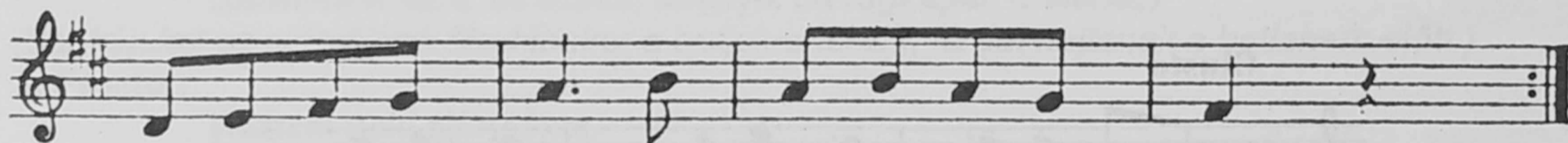

hogy még e - zën éj - jel o - da - ér - hes - sünk,
mi U - runknak tisz - te - le - tēt tē - hes - sünk!

3. sz. dallam

Magyar Népzene Tára II. 357/II. (Akadémiai Kiadó, 1953.)

FÁZIK A KIS JÉZUS

Fázik a kis Jé - zus, kemény hideg - ben,
Nincsen ne - ki ked - ve jászolyban fek - ve.

Kinek volna jó - kedve Ilyen kemény hi - degben?!

4. sz. dallam

Volly István: Karácsonyi és Mária énekek (Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp 1982.).

